

"İ'lem eyyühe'l-aziz! Cenâb-ı Hakka malûm ve mâruf ünvanıyla bakacak olursan, meçhul ve menkûr olur..." devamı ve "taklidî bir sema'" ile izah eder misiniz?

İnsan, ilâhî sıfatların ancak varlıklarını bilebilir, mahiyetlerini değil. Allah, ancak "Mevcut-u Meçhul" olarak bilinebilir. Yani, "Onun varlığında asla şüphe yoktur, fakat Onun, hem zâtının hem de sıfatlarının mahiyetini akıl idrak edemez.

Allah'a böylece iman eden bir insan, Onu tanıma yoluna girmiş demektir. Artık o kişide marufiyet şuaları yani Allah'ı tanımanın ışıkları bir derece kendini gösterir.

Akıl mahluk olduğu gibi, onun bilgi sahasına giren her şey de mahluktur. Öyle ise sınırlı olan akıl, sonsuz ve mutlak olanı anlayamayacağını idrak ettiği anda, Allah'ı bilme yolunda önemli bir adım atmış olacaktır.

Bu gerçeği anlamamız için en güzel örnek kendi ruhumuzdur. İnsan ruhu, mahiyetiyle bilinmez, ancak faaliyetleriyle anlaşılır. Ruhu böylece tanıyan bir insan, onu tanımaya başlamış demektir. Böyle yapmayıp, ruhun mahiyeti hakkında konuşan, "uzunluğu şu kadar, eni bu kadardır; beden şurasında oturur, rengi şöyledir" diyen kişi, ruhu bilmediğini ortaya koymuş olur. Bu yanlış düşünceler, onu ruhu tanımaktan iyice uzaklaştırır.

Ruhun mahiyeti bilinmez. O, beden ülkesini sevk ve idare eden ilâhî bir kanundur. Toprağı görüp yerçekimini göremediğimiz gibi, bedeni görür fakat ruhu seyredemeyiz.

Ruh, ne hanesi olan bedene benzer, ne de o haneyi kuşatan kâinata. Ruh bedende misafir olan apayrı bir mahiyettir.

Ruh hakkında insana çok az bilgi verilmiştir. İnsan bu bilgi ile ruhunu "bilinmez" olarak bilir, "anlaşılmaz" olarak anlar. Ruhunu mahiyeti meçhul bir varlık olarak bilen insan gerçeği bulmuştur. Aksi hâlde, gerçek dışı bir yola girmiş demektir.

Allah'ın zatını, bildiğimiz her hangi bir şeye benzetecek olursak, işte o, Allah değildir. Zira Allah'ı herhangi bir varlığa benzetmiş oluruz. Yaratılan ile yaratıcı arasında ise benzerlik yoktur. Böyle bir benzetme ise Allah bilgisinden, marifetullahtan uzaklaştırır.

Mesela; bilgisayarın bir an şuuru olsa idi, ustasını ya kendine ya da bildiği bir şeye benzetecekti ki, o usta hiç birine de benzememektedir. Bu benzetme bütün bütün ustayı anlaşılmaz kılar.

Ancak meçhul bir mevcud olarak bakacak olursak marifet şuaları gelmeye başlar. Hz. Ebubekir'in ifadesiyle; **"Ben, Allah hakkında bir şey öğrendim, o da bir şey bilmememdir."**

"Cenâb-ı Hakk'a malûm ve ma'ruf ünvanıyla bakacak olursan, meçhul ve menkûr olur."

Üstat hazretlerinin "Hakikat-i mutlaka mukayyed enzâr ile ihâta edilmez." cümlesiyle verdiği büyük ders bu gibi yanırlara kapılmamak için en büyük bir irşat kapısıdır. Yâni, insanın sınırlı olan aklı, mutlak ve sonsuz hakikatleri ihata edemez, her yönüyle tam olarak bilemez. Bu hakikatlerin başında Allah'ın kudsi mahiyeti ve sonsuz sıfatları gelir.

Gözün her gördüğü mahluk olduğu gibi, aklın da her anladığı mahluktur. O halde bir insan "Cenâb-ı Hakk'a malûm ve ma'ruf ünvanıyla bakacak olursa" Allah'ın zâtı ve sıfatlarının mahiyeti hakkında bildiğini sandığı şeyler bütünüyle yanlıştır, batıldır, hurafedir. Dolayısıyla da hatalı böyle bir bakış ile Allah bilinmemiş, meçhul kalmış olur.

İnsanın bilgileri ya düşünme yoluyla kendi aklının meyveleridir, yahut çevresinde gördüğü ve işittiği şeylere dayanır. Allah'ın zâtı tefekkür edilmez, başkalarından duyulan ve örfe dayanan yanlış bilgiler de insana hak bir inanç kazandırmaz. Allah hakkında tek doğru bilgi kendi kelimelerinden ve elçileri olan peygamberlerden alınabilir. Bu hak bilgiye ve doğru inanca göre, "Akıl, Allah'ın varlığını bilebilir, birliğine ulaşabilir, ama zâtının mahiyetini bilemez. O'nun sonsuz olan sıfatları da sınırlı akla sığmazlar." Cenâb-ı Hakka malum ünvanıyla bakan kişinin zihninde teşekkül eden farazi ilah akıl mahsulüdür; Bu vehmi ilah ne vacib bir vücûda sahiptir, ne de sonsuz ve mutlak sıfatlara. Bu kişi "Zât-ı Akdesi" kendi zihninde öyle bir mülâhaza etmiştir ve bu mülâhaza eksik ve batıldır.

"Cenâb-ı Hakk'a mevcud-u meçhul ünvanıyla bakılırsa, ma'rufiyet şuaları bir derece tebârüz eder."

Bu hakikatin anlaşılmasında bize en büyük yardımcı kendi ruhumuzdur. İnsan, ruh hakkında ne söylese, büyük dese küçük dese, mavi dese yeşil dese hep hata eder. Fakat, "Ruh vardır ama mahiyeti bilinmez." dediğinde ruh konusunda sağlam ve doğru bilginin kapısını çalmış olur.

Bir insan da Allah'a "varlığı şüphesiz ama mahiyeti bilinmez" olarak inandığında, "ma'rufiyet şuaları" yâni Allah'ı hak bir inançla tanımanın ışıkları, nurları aklında ve

kalbinde bir derece parlar; onun iç âlemini ve inanç dünyasını aydınlatır.

Zâtını mahiyetiyle bilmekten âciz olduğu O “mevcud-u meçhul”ün sonsuz sıfatlarını bilmekten de âciz olduğunu itiraf eder, böylece bu sonsuzları O’na isnat etmesi kolay olur. “Ve kâinatta tecelli eden sıfât-ı mutlaka-i muhita ile, bu mevsufun o ünvandan tulû etmesi ağır gelmez.”

Allah’a marifet ve bilmek iki türlüdür:

Birisi, Allah’ın isim ve sıfatlarının kainat ve mevcudat üstündeki tecellilerini okuyarak marifet kazanmaktır. İslam bu tarz marifeti emrediyor. İnsan bu marifet yönünde ne kadar derinleşip terakki ederse o kadar iyidir. Bu tarz marifetinde insanlar arasında derece ve makamı nihayetsizdir. **İlme-I yakin, ayne-I yakin ve hakke-I yakin** gibi çok derece ve mertebeleri vardır. İnsan, Allah’ın her bir isminin tecellisini kainat aynasında okursa marifeti de o oranda ziyadeleşir. Herbir isim ve sıfat, Allah’ı farklı açıdan insana tanıtır. Bu yüzden bütün isimlerin penceresi ile Allah’a marifet kazanamayan birisinin marifeti nakıs ve eksiktir.

Allah’ı tanımaya çalışmanın **diğer türü ise; Zat-ı Akdesi muhakeme ve duygular vasıtası ile idrak etmeye çalışmaktır. İslam bunu yasaklamıştır. Zira insanın muhakeme ve duyguları, Allah’ın Zat-ı Akdes’ini anlamakta aciz ve çaresizdir.**

İnsan ne kadar kendini zorlasa da, Allah’ın Zat-ı Akdesini idrak edemez. Zira insan fani ve cüzi duygular ile donatılmıştır, halbuki; Allah’ın Zat-ı Akdesi ezeli ve ebedidir. Cüzi ve kayıtlı duygular ile sonsuz ve sınırsız bir varlığı idrak edip anlamak mümkün değildir. Bu yüzden insanın aklında ve muhakemesinde, Allah’ın Zat-ı Akdesi hakkında ne varsa; Allah o değildir, hükmü önemli bir hükümdür. Üstad’ın ifadesi ile

"İdrâk-i maâlî bu küçük akla gerekmez, Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez."(1)

İnsan zihni kayıtlı ve mukayyettir, düşünürken ve tefekkür ederken, bu kayıtlar altında hareket eder. Kendisini bu kayıtlardan kurtarıp tecerrüt edemez. Bir şeyi anlamaya çalıştığı zaman; önce kendi nefesine kıyas eder, şayet orada bir şey bulamaz ise; sair mevcudata kıyas eder, orada da bir şey bulamaz ise; bütün mümkünata kıyas eder. Yani anlama ve kıyas etme gücü; mahlukat ve mevcudatı aşamaz. Her şeyi mevcudat ve mahlukat kıstasları içinde muhakeme eder. Faraza Allah’ın Zâtını düşünecek olsa; önce nefesine kıyaslar, sonra etrafındaki şeylere kıyas eder; en sonunda mümkünata kıyas eder ondan ötesine gidemez.

Bu durumda insan zihnini çelik zırhlarla çevreleyen üç temel zırh ortaya çıkıyor.

Birinci zırh; insanın nefis merkezli hususi alemidir ki; insanın düşünüşünde en kayıtlayıcı faktördür. İnsan her şeyi nefisine kıyaslayarak düşünür. Nefis ise; kesif ve maddenin en aşağı derecesidir, bundan dolayı insan zihnini kendine hapseder. İnsanların ekserisi bu kayıtın içinde haptir.

İkinci zırh; insanın etrafını çevreleyen hemcinsleridir. Yani insan, nefisinden sonra her şeyi etrafını çevreleyen türleri ile mukayese eder. Şayet düşündüğü şey hakkında, kendi nefisinde bir şey bulamaz ise; etrafında bulmaya çalışır. İnsan etrafında halkalanan her şey; insanın zihnini sarmalayan bir zırh gibidir. Değme insan bu zırhı delip de soyut düşünceyi yakalayamaz. İnsanların örfü, adetleri, gelenekleri, inançları bu zırhın kaplamaları gibidir; bu kaplamaları aşım müteal (Aşkın) alemleri düşünmesi insan için çok zordur.

Üçüncüsü ise insan zihnini en geniş dairede sarmalayan imkan dairesidir. Bu daire artık; Hâlık ile mahluk sınırının en uç noktasıdır. Ama bir yönü ile de; insan zihni açısından son duraktır. İnsan zihni için bundan ötesi diye bir şey yoktur.

İşte insan, tefekkürü ve düşüncesi en ileri nokta olarak bu imkan dairesine yaşabilir. Buna da her insan muvaffak olamaz. Ancak zihni melekeleri, harikülade olan dahi insanlar nadiren çıkar. Bir insan nefis dairesini aşsa, önüne hemcins dairesi çıkar, onu da aşsa önüne en çetin imkan zırhı çıkar ve orada takılır kalır.

Bu sebepten dolayı; insan zihni mevcudat ve imkan dairesinden münezze olan Allah'ın Zatını idrak edemez. Allah'ın Zâtı diye insanın aklına ve zihnine ne geliyor ise; bu üç zırhın dairesinde olan bir tasavvurdan ibarettir. Yani insanların ekserisi mahluk ve mevcut olan bir şeye şaşırıp Allah diyor. Bu da insan açısından bir şirk, bir dalalettir.

Üstad'ın,

"Cenab-ı Hakka malûm ve mâruf ünvanıyla bakacak olursan; meçhul ve menkûr olur..."(2)

demesi bu mana içindir. Yani Allah'ın Zâtına malum ve bilinen bir şey gibi bakarsan; senin malum ve bilinen dediğin şey aslında Allah değil, mahlukattan bir tasavvurdur. Bir mahluku ve mevcudu ilahlaştırmaktır ki; bu da Allah'ı inkar ve kaybetmek demektir.

Zihinde oluşun bu malum ve maruf manasının temeli; yukarda izah edildiği, ya nefis dairesinde bir tasavvurdur, ya etrafını çevreleyen hemcinsinden bir esinlenmedir, ya da imkan dairesinde uzak bir düşüncedir. Hiçbir zaman Allah'ın kendisi değildir. Ekser insanların ilah diye kabul ettikleri şeylerin cismani putlardan ibaret olması

meseleye ışık tutar.

Taklidi sema demek; insanların zihnini çevreleyen kayıt ve sınırlamalardır. Yani; insan zihninin düşünce kapasitesini tespit ve tayin eden kayıt ve sınırlamaların hepsine denir. Yukarıda bu kayıt ve sınıflandırmaları üç sınıf şeklinde incelemiştik.

Maahaza, o ünvanla fehme gelen mânâ, sıfât-ı mutlakayı beraberce alıp zihne ilka edemez. Ancak, Zât-ı Akdesi mülâhaza için bir nevi ünvardır.

İnsanların zihninde ve tasavvurunda yerleşen İlah anlayışı; mahlukat ve mevcudat cinsinden olduğu için, kainatta görünen mutlak İlahlık sıfatlarını üzerine alıp kaldıramaz. Yani kainatta eserleri ile sabit olan ebedi ve ezeli İlahi sıfatlar, insanın zihninde yerleşmiş olan ilkel İlah anlayışını kabul etmiyor. Sıfat ilahi ama; ilahın kendisi mahluk olduğu için; aralarında bir uyumsuzluk oluşuyor. İlahi sıfatları ancak ve ancak hakiki bir İlah üstüne alıp kaldırabilir. Bu da ancak; İslam'ın emrettiği münezzehe ve mukaddes İlah anlayışı ile mümkündür. O zaman kainatta tezahür eden İlahi sıfatlar ile Allah'ın münezzehe Zatı arasında bir uyum ve ahenk olur. Bu yüzden İslam dini; Allah'ın Zatını mevcud-u meçhul olarak ilan ediyor. Allah mevcuttur yani; varlığı ve birliği kat'idir lakin; Zatı ve mahiyeti itibari ile meçhuldür yani; Zatı ve mahiyeti insanlar tarafından bilinmesi imkansızdır. İşte böyle bir tasavvur neticesinde, marifet pırlıtları açığa çıkar. Yoksa zihnimizde mutasavver bir İlah ile marifet pırlıtları değil; şirk karanlıkları başımıza üşüşür.

Özet olarak; insan zihninde oluşmuş yani tasavvur edilmiş bir Allah anlayışı, bütün kainatı kuşatan ilahi sıfatları üzerine alıp kaldıramaz, onlara kaynaklık edemez. Ama mevcudat ve mahlukattan münezzehe ve mukaddes olan ve mevcut ama meçhul bir Allah anlayışı; kainatta tecelli eden ilahi sıfatları üstüne alıp, tam bir kaynak, tam bir medar olabilir.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Sekizinci Söz](#)

(2) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Habbe.](#)